NOGLE VENDSYSSELSKE VISEBØGER

VED

ARNE NIELSEN

Under fiskeri efter dialektale fænomener i Vendsyssel har jeg også fået andre fisk i trawlet: nogle visesamlinger nedskrevet i de sidste par hundrede år, en samling skillingstryk, nogle viser i mundtlig tradition og enkelte visemelodier.

Kronologisk spænder dette visestof, ordnet efter de enkelte visetypers tilblivelsestid, fra middelalderen til sidste halvdel af forrige århundrede, i bredde fra salmesang til banal elskovslyrik og obscøniteter. — Det ældste af dette stof samt prøver af det yngre skal her kort omtales.

Allerede en flygtig undersøgelse bekræfter, hvad man på forhånd aner, at langt den overvejende del af disse viser har sin rod i skillingstrykspoesi og derfor ikke har nogen særlig tilknytning til den landsdel, hvor det er fundet: Det er fællesdansk stof det allermeste.

Det vil derfor være meningsløst ud fra mit materiale alene at forsøge en genremæssig karakteristik, men derimod kan det være af interesse at foretage en opstilling af stoffet til støtte for den genremæssige behandling af hele det eftermiddelalderlige almuevisestof, som før eller senere må komme. En foreløbig registrering er også af den grund på sin plads, at de omtalte visesamlinger er i privateje og derfor ikke let tilgængelige.

Når der her medtages *alt*, hvad den ældste og største visesamling rummer, og hovedparten af stoffet i den næstældste samling, endogså de talrige elskovsklager, der stereotypt er bygget over motivet „hvi haver du mig sveget", skyldes det ønsket om derigennem at give et par små bidrag til visesangens historie, eksempler på, hvad en given person i en given tidsalder har haft af sange at disponere over. Dette skulle

fremgå ret tydeligt af nedenstående opstilling i grupper, selv om den ene eller den anden vises placering kan diskuteres.

Ved betragtning af den talmæssige fordeling af viserne i de forskellige grupper er der to ting, der straks falder i øjnene:

For det første, at der blot er usikre spor af ægte folkeviseoptegnelse efter selve almuesoverleveringen i disse visesamlinger, der dog er indtil 2—3 menneskealdre ældre end de dage, da Nicolai Christensen og Evald Tang Kristensen kunne samle i hundredevis af folkeviser, hvoraf adskillige snese fra Vendsyssel. Dette hænger vel sammen med, at de læse- og skrivekyndige som „oplyste" mennesker har interesseret sig mere for at optegne det, der var nyt og moderne og stammede fra tryk, end egnens gamle visestof, mens Grundtvigs medarbejdere omvendt mest interesserede sig for det sidste.

For det andet: Den kompakte masse af elskovsklager! Alene deres masse tyder på, at de må have haft en mission i tiden, og det er ikke svært at gætte hvilken. Det synes jo at høre med til elskovens væsen, at den først ret kan blomstre i en sump af bedrøvelige tanker. Den klagende elskovsvise er et adækvat udtryk for det primitive sind, hvis umyndige tanke dengang som nu ofte nok går i bløde i elskovslængsel og kærestesorg. Selvfølgelig var det tit svært for de unge dengang, hårfine standsforskelle lagdelte almuen, men det er ikke det afgørende. I vor tid, hvor så mange skranker mellem kønnene og klasserne er faldet, er den tilsvarende vises formel positiv: „I love you-hu-hu", men klinger den mindre klagende af den grund?

Første gang man får en sådan visesamling i hånden, forbløffes man over at finde folkeviseklange og tarvelig elskovslyrik, salmer og grimme ting side om side, skrevet på samme blad af samme hånd. Det er ikke et specielt almuesfænomen, for adelsvisebøgerne viser samme blanding af skidt og kanel. Og er viseskrivernes smag for viser af så vidt forskellig lødighed ret beset noget at forundre sig over, når man betænker, hvilke besynderlige modsætninger et menneskesind i øvrigt kan rumme?

I det følgende udskilles først under betegnelsen „Middelalderviser" de viser, der hører til typerne i DgF. Andre viser, der bærer tydeligt præg af middelalderlig oprindelse, er ikke forefundet.

Dernæst opdeles resten efter indhold. Efter hver vises indledende linje (og undertiden 2. linje i parentes), følger en kort form- og motivkarakteristik, angivelse af dens eventuelle forekomst i tryk (hvortil ikke medregnes skillingstryk), og hvis den ikke er trykt, da dens even-

tuelle forekomst i Dansk Folkemindesamling eller Det kgl. Bibliotek (herunder skillingstryk). Enkelte tidligere utrykte viser, som udmærker sig på en eller anden måde, aftrykkes helt el. delvis.

I formkarakteristikken betyder fx. 5, 4-3-4-3: 5 strofer à 4 vers med skiftevis 4 og 3 trykstærke stavelser.

Den ubehjælpsomme ortografi har jeg normaliseret, hvor det synes helt uden interesse at bevare visebogens stavemåde. Læseren vil let selv se, hvor dette indgreb er foretaget, og hvor ikke.

Jeg vil gerne bringe min bedste tak til Esbjerg centralbibliotek og til Dansk Folkemindesamling, hvor nu afdøde arkivar Grüner-Nielsen med stor elskværdighed har hjulpet mig tilrette ved benyttelsen af dens talrige viseregistranter og givet mig flere vigtige henvisninger til DgF, samt til professor Arnholtz, hvem jeg skylder forskellige litteraturhenvisninger og oplysninger.

Anvendte forkortelser:

Berggr.	Folkesange og Melodier, ved A. P. Berggreen. ^{3}I 1869, XI 1871.
DaStud	Danske Studier. 1904—51.
DFS	Dansk Folkemindesamling (håndskrifter og skillingstryk).
DgF	Danmarks gamle Folkeviser, ved Sv. Grundtvig o. fl.
ETK	Evald Tang Kristensen.
Gvif	Gamle Viser i Folkemunde, ved ETK. 1891.
MarKrist	Marius Kristensen.
Schiør.	N. Schiørring: Det 16. og 17. århundredes verdslige danske visesang, I 1950.

VITTRUPBOGEN

Den største og ældste af de visebøger, der her skal omtales, er fundet 1949 hos sognefoged Jens Madsen i landsbyen Vittrup i Børglum sogn. Den har i mands minde været i slægtens eje og findes endnu på gården.

Bogen indeholder, kardusomslaget fraregnet, 96 beskrevne blade i oktav, pagineret af mig 1—192.

Skrift og ortografi tyder, i hvert fald for en ikke skriftkyndig, på, at hovedparten af viserne skyldes een hånd; i sidste halvdel findes der dog nogle viser af en eller flere andre hænder.

Over en af de første viser (p. 3) findes årstallet 1789, og under en af de sidste viser (p. 182) tallet 1802, anbragt således, at det må været skrevet efter visens indførelse. Inden for dette tidsrum må hoved-

parten af bogen være blevet til; et par af de sidste sange er da også knyttet til de historiske begivenheder 1801. — De årstal, der hyppigst findes anført i bogen, er 1799—1800—1801. De fleste er prentet af gårdens unge søn, Mads Jens Søn (1790—1865) i forbindelse med hans navn eller sammenslyngede initialer, som i øvrigt findes på næsten hver side i bogen, hvor der blot er den mindste plads. Indskrivningen af selve viserne skyldes dog formentlig faderen, Jens Kields Søn (1754—1819), hvis navnetræk også forekommer ofte.

På p. 68, der oprindelig har stået halvtom, har en yngre og flottere hånd skrevet: Jens Madsen, Jæger ved det 2.det Forstærknings Jægercorps 1. Compagnie No. 30. Skrevet den 24. Dec. 1849. Altså: De gamle viser har endnu et halvt århundrede efter tjent som tidkort for en soldat i felten, førnævnte Mads Jensens søn.

Over næsten alle viser står der: En smuk vise o. l., flyvebladenes gængse overskrifter. Men man kan alligevel ikke gå ud fra, at *alle* viser med denne overskrift er afskrift efter et flyveblad, for ortografien er undertiden så ubehjælpsom, at man vægrer sig ved at tro på et trykt forlæg. Der må da være tale om afskrifters afskrift i de fleste tilfælde, men man kan heller ikke udelukke muligheden af, at en vise nedskrevet efter mundtlig tradition har fået den gængse overskrift for derved at forlenes med lidt af den trykte vises autoritet. Dette gælder også de øvrige visesamlinger, der her skal omtales.

Omvendt kan man ikke af manglende overskrift slutte med sikkerhed, at visen er optegnet efter mundtlig tradition, se fx. „Takker nu vor Gud og herre" (vort nr. 6), der er uden overskrift, men kan påvises at være afskrift. For øvrigt meddeler jeg kun undtagelsesvis evt. overskrifter.

Middelalderviser.

1. Hons er de der fieler olle (alle?) dol — p. 16.
og honds er de der er hvider ed en Svon
og raaber høver ed en troen
og hons ere treender æd et hyvel
og hvor ere de di drekker diet fiest juel.

Sproget er vendelbomål med kun et par skriftsprogsformer. Oversat til rigsdansk:

Hvad er det, der fjæler alle dale,
og hvad er det, der er hvidere end en svane
og råber højere end en trane,

og hvad er trindere end et hjul,
og hvor er det de (dvs. man) drikker deres fedeste jul?

Disse gåders slægtskab med visen om Svend Vonved, DgF nr. 18, bind I og X, ligger klart i dagen. Det er dog ikke troligt, at vi her har et vers af en ramjysk udformning af visen, snarere er de fem spørgsmål led i et sagn af den art, der omtales i DgF X p. 8, hvor en eller anden skal besvare disse spørgsmål for at undgå en stor ulykke. Se Inger M. Boberg, DaStud 1945 1 ff: Svend Vonved-Visen og dens Gaader.

2. Jeg ved vel, hvor der stander et slot, p. 79.

Over teksten: En ny vise. Begynder således. Går med sin egen ve(l-klingende melodi).

DgF nr. 57, Nattergalen. Teksten svarer ret nøje til den i DgF meddelte. En række mindre afvigelser findes alle, bortset fra de ortografiske, repræsenteret et eller andet sted i DgFs variantapparat.

Efter sidste strofe gentages str. 23.

3. I verden der er ikkun falskhed og svig, p. 86.

(Ingen overskrift).

DgF nr. 513, Nonnens klage. Vor form er ikke identisk med nogen af de i DgF anførte, men står nær dens G-form (skillingstryk). Der er dog så mange afvigelser, at anførelsen af disse ville tage næsten lige så megen plads som visen selv, hvorfor det foretrækkes at aftrykke denne in extenso:

I verden der er ikkun falskhed og svig
det haver ieg ofte befunden
det findes hos fattig saa vel som hos rig
men hvor skal man troskaben finde

æblet hænger aldrig saa høyt udi træ
det engang til Jorden mon falde
og naar mand da haver en huld troe ven
den bør mand at elske for alle

Jeg havde mig engang en kiereste ven
til hannem stod ald min begiering
I ord og i tale da var hand mig huld
men hands mening den falsk monne være

Ja havde hans hierte været som hans ord
som hans ord de mig tilkiende
da havde der ingen været paa Jord
mit hierte skulde fra hannem vendet

klaffernes munde gik sammen i rad
de monne vor venskab adskille
og gud hand er selv det høieste raad
det ganger alt efte hans villie

Der er ingen fugl der flyver saa høit
som falken alt med hendes unger
der er ingen snare der skierrer saa hart
som mennesken falske tunger

Der er ingen snare der skierrer saa hart
som menneskens falske hierte
herre Crist gid ieg kund leve den dag
at ieg kund forvinde min smerte

Nu er ieg lige som et fader løs barn
Der haver slet ingen fader
naar andre børn gaaer sammen i rad
da stander ieg ganske fortabet

og ieg er lige som et eenligt træ
der stander paa vildeste hede
langt ud fra bye fra lye og fra læd
hvor gud blæste stormen den vrede

og ieg er ligesom en eenlig fugl
der sidder paa vildeste qviste,
hund sider og sørger og græmmer sig der
for hund magen sin haver mistet

Ja Jeg er ligesom en liden fisk
der liger paa havsens bunde,
naar andre smaae fiske gaaer sammen i leeg
da ligger mit hierte afbunden

ak lønlige sorg hvad est du nu tung
hvad er du svar at bære
den haver giort mig sorrigen stor
som før min glæde mon være

4. Jomfru Thore lille går udi sin avelsgård, p. 122.

Over teksten: En ny gudelig vise.

Afvigelserne fra DgF nr. 102 Jomfru Thorelille (skillingstryk) er få og små. Dog kan noteres:

str. 6,1: barnene (dvs. børnene), 7,1: tinende, der kan opfattes som „tjenende" (vends. ti'n, tjene) eller som en fejlskrivning (manglende streg over u) for „tiuende" (tyende).

5. Jeg lagde mig saa silde, p. 182.

Over teksten: En meget smuk vise.

Står nær DgF nr. 458 I Kærestens død. Afvigelser:

1,1 saa seyt op en qvel, 1,3 kiereste, 1,4 hende, 1,5 dey og mey og hinda (således også i alle følgende strofer), 2,1 Jeg stod mig, 2,2 ieg hafta, 2,3 og ieg gik mig ad, 2,4 bakka, 3,2 beslagen, 3,3 stærke mile fram, 3,4 andre, 4,1 og da ieg, 4,1 rosenslund, 4,3 intit, 5,2 høilig, 6,1 Og da, 6,2 høilig, 6,3 hende, 6,4 gaaet, 7,1 hindes kinder, 7,2 hindes, 7,3 beprydet, 7,3 faureste, 8,1 kom op paa, 9,2 ikke, 9,4 neppe, 9,4 tvinde.

En del ordinære ortografiske afvigelser ikke medtaget.

Teksten kan trods sin store lighed med DgF 458 I (optegnet ca. 1810) ikke være forlæg for denne, da den overalt har „og" i st. f. DgF „ok", „gaaet" i st. f. „ganget", samt flere fordanskede el. yngre former. Omvendt har DgF fordanskede former, hvor vor tekst har skandinaviske. Men der kunne se ud til at være fælles forlæg.

Salmer.

(Hertil henregnes sådanne som kunne synes beregnet til menighedssang.)

6. Takker nu vor Gud og Herre, p. 32.

Versemål (og formentlig melodi) som: Jesu dine dybe vunder.

Motiv: Taksigelse for høsten.

DFS: ETKs skillingstryk X 6, 16, 35, 36. Her efterfølges salmen i samme tryk af: Jeg har her ingen blivende sted, der også er det næste nummer i vor visebog. Denne må altså have haft skillingstrykket som forlæg for de to numre.

7. Jeg har her ingen blivende sted, p. 33.

10, 4-3-4-3-4-4-3-3, ababccdd

Motiv: Modsætningen mellem paradis og denne „slavehytte".

8. I Jesu navn skal al vor gerning ske, p. 92.

Svarer, bortset fra mindre afvigelser og misforståelser, til salmen med samme beg. i Kingos salmebog 1699.

9. Jeg er fornøjet med Guds vilje, p. 103.

22, 4-4-4-4-4-4, ababcc.

Motiv: Jeg er fornøjet med min lod, hvordan den end er.

DFS: ETKs skillingstryk X 24, 34, 50.

Moralske og gudelige viser.

10. En vise vil jeg kvæde (for dig o kristensjæl), p. 39.

18, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcddc.

Motiv: Memento mori. En ung pige drømmer, at der kommer tvende karle, som beder hende føre dem over en elv. Næste dag går drømmen i opfyldelse, og hun drukner under færden.

DFS: 1929/33, 1906/3.

11. O ve, desværre vi her nu høre, p. 59.

19, 4-4-4-4-4-4, ababcc.

Motiv: Satan røver brud.

DFS: Grundtvigs skillingstryk. DkglBs Viser trykt i dette år. Schiør. p. 84.

12. En vise vil jeg sjunge, p. 118.

Motiv: Det hellige tolvtal.

Svarer i strofeantal og versemål til ETKs form Gvif 201, men ikke i tekstens detaljer.

DFS: Efterklang A 58. Schiør. p. 69.

13. Hvad skal sorrig længer til, p. 135.

Hvad skal sorrig :|: lenger til
Sorrig er kund hierte Plage
Sorrig kund forkorte Dage
vi taalmodig :|: være vil.

Munterhed er :|: Sielens liv
Tunge Tanker den fordriver
halv didt hierte den opliver
ved uskyldig :|: Tids fordriv

Trykker Modgang :|: Sindet ned
Synes Lykken sig at vende
falder haabet over ende
Seer alt verden :|: Suur og vred.

Vi ey blive :|: maae forsagt
Thi Naar vinters tid er omme
kand den blide Sommer komme
det staaer alt :|: i Himlens magt.

Vi Giøre derfor :|: bedre naar
vi i Sorig holder maade
og kund lader Himlen raade
Altid nøjsom :|: hvor det gaaer.

Denne vise minder i sin tone om Stubs nøjsomhedsarier og i sin form om rokokoens danseparodier med sine gentagelsesdele.

14. Nu haver den lyse dag fået ende, p. 139.

9, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Aftenbøn.

Rimene tid-fred og evt. også lys-hus tyder på svensk oprindelse.

15. Jeg aarne (årle, ordene?) vil istemme, p. 141.
(og give Gud sin lov).

13, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Morgenbøn.

16. At livet er en lyst og glæde, p. 155.

4, 4-4-4-4-4-4, ababcc.

Motiv: Moraliserende ord i det 18. årh.s stil om livets forskellige aldre.

DFS: ETKs skillingstryk X 170.

17. Ak, hvor bedrøvet er fromme sjæle, p. 161.

9, 4-4-4-4-4-4, ababcc.

Motiv: Ak var jeg udi himmelen (således slutter hver strofe).

Episke kærlighedsviser.

18. Her er kommen så prægtig en skipper, p. 127.

15, 4-3(4)-4-3(4), abab.

Motiv: En skipper, som skal sejle fra Arndal, tager afsked med en pige, han har lokket i sin kahyt.

Skillingstryk, se Schiør. p. 131.

Lyrisk-episke kærlighedsviser.

19. Der gik to jomfuer bolde, p. 1.

8 str., uregm. stavelsestal og rimstilling, 4 vers i hver str.

Motiv: Ridder vælger fattig pige i st. f. rig.

ETK: 100 gamle jyske Folkeviser, 1899 (= Jyske Folkeminder X), p. 349. DgF utrykt 291, Schiør. p. 134.

Selv om overskriften lyder: En ny vise, og der vel altså er tale om afskrift efter et flyveblad, ser det ud til, at afskriveren giver sit besyv

med, hvor han kender en afvigende ordlyd, ved at tilføje denne. Således må det vel forklares, at str. 7 er sekslinjet:

tager ieg den rige
saa sørger den fattig lille Pige
den rigé vil ieg over give
den fattig skal vere min lige
den rige giver ieg Gud
den fattige skal vere min brud.

Og str. 8 bliver femlinjet:

o snart rigdom forsvinder
saa har ald kierlighed en ende
men her stander vi toe vakre unge folk
gud kand os vel rigdom til sende ende
gud Os sin Naade sende (muligvis med en anden hånd).

20. Og bette Karen og ved du hvad, p. 21.

8, 4-3-4-3-4-4-2-2-3, ababccddc.

Motiv: Karl forfører pige. Dialogform.

Brudstykker af visen findes trykt i R. Nyerup & P. E. Rasmussen: Udvalg af danske Viser, 1821, II, nr. 24. N. & R. siger: „Sproget i Visen er ram Jydsk, saaledes som det tales af Bønderne i Vendsyssel", og visen er virkelig hos N. & R. udformet i et tilnærmelsesvis rigtigt vendsysselsk, men MarKrist bemærker i Dania II 30, at „Nyerup jo ikke tog i betænkning at ændre ved viserne", og mener, at N.s form er et ændret aftryk af et flyveblad fra Haderslev fra det 18. årh.s slutning. Vor form af visen har kun en lettere almenøstjysk farve, skønt skrevet af en vendelbo, hvilket tyder på, at MarKrist har ret i, at det vendsysselske ikke er oprindeligt.

21. Jeg var en vakker ungersvend, p. 51.

13, 3(4)-3-3-3-3-3-3-3. De få rim, der er, er krydsrim.

Motiv: Ungersvenden forlader sin familie for at ride ud i verden. Møder en skøn jomfru på landevejen, hun fører ham til sit hus, giver ham at drikke af et sølvbæger og sover hos ham. Han skriver hjem, at det går ham godt.

22. Jeg haver stor lyst udi lunden at gå, p. 144.

15, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Ungersvendens pige har giftet sig med en gammel rig knark.

Det fremstilles i de 5 første strofer ved en ubehjælpsom allegori. Resten er en ordinær kærlighedsklage.

Gvif nr. 106. DFS: Efterklang B 91, ETKs skillingstryk IV 131. Schiør. p. 141.

23. Jeg elsker den pige, den pige så skøn, p. 156.

5, 4-3(4)-4-2-2-2+omkvæd: hejsa osv.

Berggr. I nr. 146, Danmarks Melodibog III.

Elskovslyrik.

24. Suk og jammer og elende, p. 3.

5 str.

Over teksten: En smuk vise. Daatter Vittrup 1789.

Ungersvendens elskovsklage og beslutning om at give moralen en god dag for fremtiden.

1. str. suk og jammer og elende
ia dertil harm og stooer for tred
som er nu kommen os til hende
vi har her ingen blivende sted

4. str. Og far nu vel i smukke Piger
far nu vel bade fruer og møer
nu vil eders gud befale
og sige saa hvad skal vi giør :|:

5. str. Saa vil vi gaaed udi mark og enge
og udi skoven og vilden Krat
saa vil vi os en brud Seng reede
og sige saa alt dig god nat ende.

25. Adieu, farvel, allerkæreste dukke, p. 4.

6, 4-4-4-4, abab.

Motiv: Ungersvend rejser bort, men lover at være kæresten tro.

Str. 2: Før skulde min moder vel blive til pige
svonnen (dvs. svanen) omvendes blive sort som en ravn
før Jeg min dydige Pige skulde svige
eller forglemme det edele navn.

Svarer ret nøje til ETKs skillingsviser III 5 (DFS).

26. Hvad jeg gør og hvad jeg tænker, p. 6.

3, 4-4-4-4-4-4-4-4, ababcdcd.

Motiv: Lovprisning af den skønne Doris. Hyrdevisestil.

27. Imus kimus en bramus, p. 7.

imus kimus en bramus
Hvi des tralige branke fante seien n(?)
komer af de grøne ud af mekolliske tanker
og det var ud af luse grønia
og der ieg fandt den Jomfrue skiønna
terne uger
skoven siunger
ud af d- vensi Prikonsia

mose skal vor vener rade
i vor(?) brude kamer troe kuns mig
ieg blev for rade i vort brude kamer
troe kuns mig ieg blev for radet
før du mig undfavnet
Søde fliken min rosens lile
slet ingen skal vort venskab skilia
terne unger
skoven siunger(?)
udaf de vinss prikonsia.

Visen synes ellers ikke kendt her i landet. Svensk studentervise?

28. Adieu du utro pige, p. 8.

11, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Fattig sømands klage over utro pige.

29. Kom hid, o kære ven, p. 24.

8, 3-3-3-3-3-3-3-3, abcbdefe.

Motiv: Pigens elskovsklage.

Str. 2. begynder: Det er den største sorrig
i verden monne være
at man skal skilles fra
sin hjertens allerkiere(ste).

Denne klage findes i talrige variationer, men med næsten samme ordvalg i tidens viser. Det er derfor et helt realistisk træk, når Blicher lader

Cecil i „Hosekræmmeren" udtrykke sin elskovssorg i en sådan visestump:

Den største Sorg i Verden her,
er dog at skilles fra (eller: miste) den man har kjær.

Som man vil se, udtrykker de to visestumper nøjagtig det samme med det samme ordvalg; kun er den ene tolinjet, den anden ved „fyldekalk" udspilet til 4 linjer, en parafrasering, der er almindelig i folkevisen, se E. Frandsen: „Folkevisen", 1935. Iflg. Arnholtz: „Lille dansk sangleksikon" 1951, p. 22, nr. 93 (jf. DaStud 1951, p. 21, lin. 23) stammer strofen i vor version fra „O tysta ensamhet" af O. v. Dalin (omkr. midten af det 18. årh.). Hvorom alting er: Der er ingen som helst grund til, som Kr. Langdal Møller i DaStud 1951 p. 116, at henvise til et sted i „Sankt Hansaften Spil" (Den skæbne er dog grumme tung, at være enke, når man er ung) som ubevidst forbillede for Blicher. Stedet hos Oehl. har i indhold kun fjern, og i ordvalg ingen forbindelse med Blichers rim, end ikke rytmen er helt den samme.

Str. 4: Her kalder pigen sin svigefulde ven for „ædle Førstenborg", men i 7. str. titulerer hun samme herre: „O, fule buk!".

Str. 8 begynder drastisk:

Til enden vil jeg nu
min pæn og haan af skiære.

30. Den jeg oprigtig elsker, p. 27.

6, 3(4)-4-3(4)-3-4-4-4-3, ingen fast rimstilling.

Motiv: Du svigter mig vel ikke? Jeg vil ikke skrive til dig, for du kan jo ikke læse, og brevet skal ikke i lærerens hænder.

DFS 3 bl. 642 (fra Vends.), 14 bl. 102. ETK har en str. af denne vise i Gvif p. 291 (a). Berggr. XI p. 161 har to andre strofer af visen.

31. Forunderlig så går det til, p. 47.

12, 4-3-4-3, abab.

Motiv: Min pige er svigefuld.

DFS: ETKs skillingstryk III 102. Lars Larsen: „Hvad vore Fædre sang", 1913, p. 30.

32. O du forfalske hjerte, p. 89.

10, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababdefe.

Motiv: Den svegne piges klage.

DFS: 1904/39 bl. 153.

33. Skal nu vort venskab ende få, p. 93.

22, 4-4-4-4-4-4, aabbcc.

Motiv: Klage over svigefuld ven. Der synes at være sket en sammenblanding af to viser, hvoraf den ene har ungersvendens klage, den anden pigens klage som motiv. Endvidere hører str. 20 nok hjemme i vort nr. 51.

DFS: ETKs skillingstryk IV 35 og III 8 (kun 16 strofer).

34. Adiø lev fornøjet, min elskende ven, p. 100.

4, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Ungersvendens afsked med den elskede.

DFS: ETKs skillingstryk IV 27.

35. Jeg er en fremmed iblandt alle, p. 108.

10, 3-3-3-3, abab.

Motiv: Ønske om at dø bort fra denne elende.

Over teksten: Den første nye vise, melodien: O Jesu for din pine. Berggr. I nr. 153 har de første 7 str. Gvif p. 220 har 8 str., svarende til vor forms str. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10.

DFS: Efterklang B 23. Schiør. p. 156. DaStud 1951, p. 21, Arnholtz: Lille dansk sangleksikon, p. 20, nr. 62.

36. Ak søde ven, hvor må jeg mig (udi mit hjerte græmme), p. 110.

16, 4-3-4-3, abcb.

DFS: ETKs skillingstryk III 20 og 34.

37. Sødeste hjerte, jeg skuer de veje, p. 124.

6, 4-4-4-4-4-4-4, ababccb.

Motiv: Lovprisning af den elskedes dyder.

38. Jeg vil en vise synge (og den skal være ny), p. 130.

9, 3-3-3-3-3-3-3-3, abcbddef.

Motiv: Ungersvendens klage over falsk pige.

39. Alle vores venner, de gange på rad, p. 147.

9, 4-4-4-4-2-2-4, aabbccc.

Motiv: Ungersvenden advarer pigen mod folks sladder.

DFS: ETKs skillingstryk III 30.

40. Ak gid jeg kunne skrive (alt på papiret ren), p. 166.

7, 3-3-3(4)-3, abcb.

Motiv: Sømand lover pige derhjemme troskab.

7. str. Om nogen der vil vide
hvor visen den er dægt,
saa er den dægt paa Hambored vold
som liger langt Synder ud.

Variant fra 19. årh. findes i NkS 868 p IV 4°.

41. Nu endes vinteren med sine frøst og kulde, p. 170.

4, 3-3-3-3-3-3-3-3, uregm. rimstilling.

Motiv: Sømanden tager afsked med sin kone.

1. str. Nu endes vinteren / med sine frøst og Kulde,
nu kommer sommeren / med sine Rossens Blome,
Nu er det Sødmands Tiid / at Giøre skibet Klar,
med takel og Med tov / og Seile saa afsted.

2. str. En Sødmands kone er / som eenlig fulg Paa Qviste,
naar Hendes Mand gaaer hen / sin glæde da hun miste,
en Sødmand snil og God / han er ved et frit mod.
Han Vover liv og blod / alt paa den salte flod.

DFS 1906/12 Grüner-Nielsen H 67 (med mel. som „Jeg fik en sorrig stor", kun 1. str.). Variant i DFS 12, bl. 609.

Skæmteviser.

42. Hør, vil du gifte dig, p. 73.

11 strofer.

H. Grüner-Nielsen: Danske Skæmteviser, 1927, p. 71, ETK: Skæmteviser, 1903, nr. 37.

43. Hvad nytter mig, at jeg er adel, p. 115.

Gvif, indledn., ETKs skillingstryk VI 11.

44 a. 7.—12. str. af en vise om farerne ved ægteskab. Versemål 4-4-4-4-4-4-4-4 ababcdcd.

44 b. I unge karle som har lyst, p. 136.

I unge karle som har lyst
og eder snart vil gifte
tar ier en pige aller først
en ven ier kand forlyste
men om en gammel een I taer
hund vist vil herre være
hun siger See den unge nar
vil over mig regiere.

En gammel en ieg taget har
Gud bedrer mig desværre
ieg hende ey regiere kand
hun bliver vist min herre
saa gode ord ieg give maae
skiønt det ey hielper mere
den unge nar hun siger saa
vil over mig regiere.

Om morgenen naar vægteren har
udsiunget alt paa gaden
hun mig da strax ved armen taer
og siger du est laden
min salig mand stod tidlig op
mig vand i kiedlen hendte
men see du er en doven krop
ret nu skal ieg dig vende

Naar ieg maae paa mit Arbeyd gaa
om morgenen saa tidlig
de skorper ieg først æde maae
hund glemt i aftes sildig
vil ieg mig da nu have mad
saa vil hund den selv skiere
fanden han krybe i dit rad
hvor meget kan du tære.

Om middagen ieg sulte maae
og ikke hjem tør komme
har ieg eybrænde kundet faae
eller penge i min lomme
ja maden den er meget slet
det kan enhver vel vide
thi den bestaaer kun af suur melk
og skorper alletider.

Ieg brændevin ey smage maae
det kand hun ikke lide
skal ieg mig for en skilling faae
hun maae det ikke vide
og der som ieg vil have mad
saa vil hun den selv skiere
og siger du har ey forstand
til maade paa at smøre.

Om aftenen ieg kommer hiem
og er med tørst beladen
hun siger tag thekielen frem
der staaer en pyt paa gaden
hent vand i den og tag det saa
som det sig bedst kand mage
I gryden du dog ey seed mod
og ey paa maden smage.

Naar ieg om løverdag kommer hiem
hver skilling vil hund have
har ieg fortæret en af dem
ieg maae min ryg tillave
hund tar strax til sit rokke hoved
mit haar af blaar mon være
strax sig mig nu paa denne stund
hvor har du den fortæret.

Om søndag ieg ey ud maae gaae
men side skal og sørge
skal ieg ey banke trøye faae
ieg hende først maae spørge
Hun siger da hvor vil du hen
du kand kund hiemme blive
maaskee du vil i kielderen
og kridt paa bielken skrive.

Patriotiske viser.

45. Vi elske dig alle livsalige fred, p. 150.

Forfatteren er W. H. F. Abrahamson. Visen, der opr. fremkom i

Rahbeks „Danske Tilskuer" tre dage før slaget på rheden, er senere optaget bl. a. i Madsen-Stensgård: Folkets Sangbog.

46. Vor konge og fader, kong Christian selv, p. 172.

14, 4-3-4-3-2-2-3, abcbdde.

Motiv: Slaget på rheden 1801.

DFS: 1906/6 (visebog fra Mors).

Diverse.

47. Syv søskend af tvende forældre er fød, p. 11.

16, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Syv søskendes forskellige skæbne efter forældrenes død fortælles.

1. str. beg.: Syv søske af tvende foreldre er fød
de sex er i live, den syvent er død.

I et af de norske fragmenter af „Der sad en frue og virkede guld", DgF V nr. 286, klager moderen over syv sønners død.

I et andet fragment er der tale om 12 børns skæbne, og her spås der:

den niende sko' vera ei ærelaus kvinne,
som alle dikkos syndir sko' burtvinne,

og i et tredje spørges der:

Sko' hó då blí ei ærelaus kvinde
sko' hó då líe for syndinne mine?

Heraf findes der en grov efterklang i vor

str. 13: Den fierde hun lever i synden saa stor
for hun har desværre tre gang bedrevet hor
men gud han forlader hendes syndere sin
og før hendes siel ud fra helvedes piin.

Str. 7 kunne tyde på, at visen er af vendsysselsk oprindelse:

Den tid ieg var udi ad mynstringen stoor
da reyste min broder af vensyssels iord,

men slige angivelser er jo aldrig noget sikkert kriterium.

48. Ak skæbne sig, hvad gavner det dig, p. 17.

13, 4-3-4-3-4-3-4-3, ababcdcd.

Motiv: Klage over modgang og nød. „Min drik er idel gråd", „Mit legem visner hen".

DFS: 12 bl. 51 (efter skillingstryk).

49. Sorgen og med glæden står, p. 29.

10, 4-3-4-3-4-4-2-2-3, abab, resten har varierende rimstilling.

Motiv: Den herlighed, der venter en ung afdød pige i himlen. Muligvis degnens ligvers.

50. Jeg vil hos Christum blive p. 48.
og ham til underpant
min siæl og liv forskrive
her staaer min egen hand.

Oven over står tre generationers navnetræk: Jens Kjelds Søn, Mads Jens Søn, Jens Madsen og årstallet 1799. Første linje brugt som penneprøve mange steder i bogen.

ETK: Danske sagn, 2. række, II, p. 218 har en lignende forskrivning.

51. Jeg rejser bort i Herrens navn, p. 98.

9 strofer.

Motiv: Ung mand rejser til Bergen for at tjene sit brød; tager afsked med slægt og venner.

2. str. Min Hest er salet ieg maae ud
lesage mig og store Gud
til bergen ieg først Reyse maae
til skibs ieg reyse skal der fra
ieg byder forvel ieg byder enhver
forvel for elder vænner kier.

I vort nr. 33, der i visebogen er placeret lige foran nærværende vise, findes strofen i denne form:

min Hest er sadlet ieg maae ud
ledsage mig od søde Gud
til bergen ieg nu reyse vil
for at Probere lykkens spil
men den tid ieg til bergen kom
da blev min lykke vendet om.

Berggr. I nr. 145. DaStud 1951, p. 21, lin. 6 ff.+note.

52. Fort bort al verdens glæde, p. 101.

Fort bort ald verdens glede
hvor ung skal ieg nu treede
hen i Betania
at drives til og fra
og hiertens ægte mage
og milde fromme gud
skal ieg saa ung nu smage
de bitter skilsmis bud.

Iblandt al andet gods
som Herren mig betroede
var du min øiens lyst
næst gud min deel og trøst
men Adam er uddreven
i hast af Paradiis
og ieg er ogsaa bleven
hudflet med samme riis.

Der er med mig tildraget
som eenlig spur paa taget
som rørdrom i en ørk
og uglen i sit mørk
enhver kan gaae til sine
at samles frydelig
ieg søger efter mine
men mislinger mig.

Jeg maae med smerte skue
at mand gaaer i min stue
og drager ud paa dør
det beste mig tilhør
min ven og huses glede
som sov udi mit skiød
som sad udi mit sæde
og aad udaf mit brød.

Ieg heller vil undvære
al verdens guld og ære
end slig en yndig siel
som hver mand undte vel
som vidste sig at føje
og fire for en vind
vel gaaer du af mit øie
men aldrig af mit sind.

Job tabte sin cameeler
ia gods og eiendeeler
det foer alt sammen hen
dog fik han nok igien
men ieg nød ei den lykke
som Job og andre mænd
bortkommen er mit smykke
det er ufunden end.

og ver den som er eene
hvor tung er alle steene
hvor suur er allemand
hvor kied er alle land
hvor langsom alle dage
hvor mørk er hver en vraae
for hvem skal den sig klage
der eenlig leve maae.

Hvo skal mig haanden byde
hvo skal mit sæde pryde
hvo skal nu med mig gaae
min tanker at forstaae
hvo skal mit huus opvarte
med god forsynlighed
nu kand ieg først betragte
min soel er gangen ned.

O der som ieg det vidste
ieg dig fra grav og kiste
til livet fik igien
min hiertens hulde ven
ieg spare ey den gave
for dig ald verdens trang
skuld med min fingre grave
til blod af negle sprang.

Var gods og guld fornøden
at frelse mig fra døden
ieg satte strax i pant
gaaer grund og hvad ieg fant
hvis det ey kand tilstrække
ieg skulde hver en klud
ja klæderne aftrække
indtil min bare hud.

Findes også i DFS: ETKs skillingstryk V 41.

53. Da man skrev sytten hundrede (syv og halvfemsindstyve), p. 113.

12, 4-3-4-3, abab.

Motiv: En faders klage over at være berøvet sine tre sønner, der er indkaldt til militærtjeneste, og hvoraf den yngste nu er omkommet på et togt til Vestindien med „Iris".

54. God nat, god nat, allerkæreste min, p. 152.

13, 4-3-4-3-4-4-3-3, abcbddee.

Motiv: Afsked med kæreste og venner ved et drikkelag.

4. str.
Duen hund kurrer og vender sig om
og ganger ved vilden strande
og sørger for hund sin mage haver mist
hvorover hund er i stor vaande
det ganger mig fast lige saa
hvorfor ieg med duen kurre maae
:|: og gange med hende ved strande. :|:

DFS: 1906/16 B III.

55. O menneske, bese nu her, p. 158.

15, 4-3-4-3-4-3-3, ababcdd.

Motiv: Døende hustrus klage over at måtte forlade mand og børn.

56. Mens vi er i stille ro, p. 163.

10 uregelmæssigt byggede strofer.

Motiv: Sømandsliv.

DFS: Lektor Klaus Vedels visebog (Steffen Hansen, Stoense, 1829) nr. 130.

57. O Gud, som alting råder, p. 167.

12, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Den indkaldte soldats frygt for at dø i krigen.

DFS: 1906/6 (visebog fra Mors).

58. Man hører så mangen en at sove, p. 179.

Motiv: Knud beslutter at sætte en krone i lotteriet; han kommer op at skændes med konen om den imaginære gevinst.

Opskrift i „Fynske Folkeminder" I 1945. DFS har melodien og adskillige optegnelser af visen, den ældste dog først fra 1845.

59. Slet ingen kan tænke og ingen kan tro, p. 185.

19, 4-3-4-3-2-2-3, ababccd.

Motiv: Norsk skib overfaldes af tyrkiske sørøvere.
Melodiangivelse: Det hændte sig Jephtha.

DFS: ETKs skillingstryk IX 4 og 6.

60. (ulæselig vise), p. 191.

61. Kardusomslagets næstsidste side:

om nogen her vil spørge ad
hvoe denne Bog mon eye
da er det en af ærlig Blod
som gaaer paa herrens Veye.

Almindeligt besiddervers.

RØNNEBJERGSAMLINGEN

Denne visesamling består af et hjemmelavet hefte (pag. af mig 1—16) samt en del løsblade (nummereret af mig 17—64).

Heftet er skrevet i året 1836 af Peder Madsen, Rønnebjerg i Vrejlev sogn. Han levede 1826—96 og overtog 1854 fædrenegården.

Viserne på de løse blade er afskrevet eller opskrevet i årene 1834—ca. 1860 af forskellige, de fleste dog af førnævnte Peder Madsen.

Hele samlingen ejes af Peder Madsens barnebarn, fru Gunhild Heilesen, Hjørring.

I den følgende oversigt udelades omtale af 1) 3 ligvers fra 1830'erne, 2) en mængde fædrelandssange og patriotiske viser, mest fra treårskrigens tid; en del af disse er afskrift efter nordjyske aviser.

Mindre afvigelser fra trykte tekster, hvor sådanne kendes, noteres ikke.

Salmer m. v.

62. Se, hvor det godt og lifligt er, p. 23 a.

Over teksten: Ved indtrædelsen i kirken. Mel: Hvad kan os komme til.
Findes i Psalmebog til Kirke- og Husandagt, nr. 102.

63. Bo hos os, o Gud, i nåde, p. 23 c.

Over teksten: Ved udgangen af kirken. Mel: Nu velan, vær frisk til mode.

De to strofer er en lempelig bearbejdelse af en Kingosalme: 1010 psalmer's nr. 14, str. 10—11, der er lig teksten i Åndelige Sjungekors første part. Det er en anden bearbejdelse end dem, der findes i Psalmebog til Kirke- og Husandagt nr. 104 og 851.

64. Bed o Jesu, bed for mig, p. 17 a.

Beed o! Jesu, beed for mig;
Beed mig ind i Himmerig;
Der at leve, der at boe
I en evig Fryd og Roe.

Lad mig altid elske dig,
Du, som beder Godt for mig.
Gud vær min Ven! Gud hør min Bøn!
Og det for Jesu Skyld.
AMEN.

Over teksten findes alfabetet prentet i fraktur og ordene: Christen Jensen, den 3. Marts 1834.

Salmebøgerne kender ikke denne bøn, men de magiske bøger kender sidste strofe. Et mønsk hs. fra beg. af forr. årh. har trylleformularer, der ender:

Gud høre min bøn
Gud være min ven
og det for din søn
vor frelser herre Jesus Christ, amen.

(Ohrt: Danmarks Trylleformler, 1917—21, II nr. 1133 og 1172).

Tilsvarende i trylleformularer fra Reerslev, hvor dog sidste linje lyder:

for din søn, vor frelser, Jesus Christus skyld, amen.
(sst. nr. 1135)

ETK: Danske sagn, 2. række, II, p. 217 har en bøn, der i indhold og form ligger nær op ad vor bøn. Den begynder:

O Jesus vær, o Jesus min —.

Som det ses af stavning og tegnsætning, er det næsten givet, at Chri-

sten Jensen har haft et trykt forlæg, men hvilket der kan være tale om, ved jeg ikke.

Imidlertid er bønnen endnu i brug i hvert fald i Vendsyssel, hvor ældre folk ofte beder den efter fadervor om aftenen. Tidligere synes den at have været kendt over hele landet.

65. Thi vil ieg, mens jeg leve skal. p. 17 a.
Mit Kors her drage med godt Taal:
O GUD! bereed mig selv dertil,
Det er mit Gavn, som drives vil:
Hielp mig at gribe det vel an
At ieg mit Løb (glad og salig) fuldende kan.
AMEN. I IESU NAVN. Amen.

Under teksten: Tilhører Christen Jensen Boller Mark 1834.

66. Mit Haab til Gud alleene staaer. p. 17 b.
I hvor det gaaer,
Vil ieg paa hannem bygge;
I Nød og I gienvordighed
Mit Tilflugts Sted
Er under Guds Vingers Skygge.
Gud er min Skiold.
Troz Satans Vold,
Troz Verdens Hær,
GUD hos mig er.
Sit Ord kand han ey rygge.

Samme blad og skrift som de to foregående.

67. Søde Jesus lad din ånd, p. 22 a.

Over teksten: Hjertesuk.

Det er 9. og 10. str. af Kingos „Min sjæl, om du vil nogen tid". Kingo 1699 p. 392; Th. Kingo: Samlede Skrifter V, 1943, p. 33. Kingo har: O, søde Jesu . . .

68. Gud lad os i din kundskab fremmes, p. 22 a.

Et Grundtvigsk klingende vers.

69. Frygt Gud åbenbare p. 22 a.
Frygt ham i løndom,
du går ud eller du går ind,
han ser dig,
lyset brænder,
han ser dig,
lyset slukkes,
han ser dig,
du træder ind i dit sovekammer,

han ser dig,
du rådslår i dit inderste hjerte,
han ser dig
Frygt ham, thi han er i dit øje
Eller vil du endelig synde,
så opsøg dig en vrå, hvor han ikke ser dig,
og gør så, hvad du vil.

En librettoagtig tekst. Er det en parafrase af ps. 139?

70. Han har stridet og fik vundet, p. 22 a.
al hans angest er forsvundet,
troen han bevarede,
herren den retfærdige,
vil på dommedag forære
ham en krone hist at bære.

71. Herren signe og bevare p. 22 b.
os fra nu til evig tid.
Herren med skyengle skare
lyse med sin nåde blid.
Herrens ansigt stedse vandrer
ud og ind på dette sted,
til Gud vil vor tid forandre
til en evig salighed.

Moralske og gudelige viser.

72. Se herhid, o kristenøje, p. 21 a.

13 str.

Over teksten: Beretning om Jerusalems skomager.

Under teksten: Hans navn er Hasverus.

Ang. skillingstryk og optegnelser, se Schiør. p. 89—90. Nærværende form omtrent ordret som ETK Gvif nr. 75. Melodi optaget på stålbånd af A. N. 1949 efter den 95-årige Mads Kjeldsen, Vittrup i Børglum. Melodi Percy Grainger: Danish folkmusic settings nr. 9 Jutish medley set for elastic scoring.

Episke kærlighedsviser.

74. En gammel skinsyg bødker, p. 3.

Fra N. M. Audinot's „Le Tonnelier", overs. her; mel. vandrer, jf. Bellman's ep. 27: „Gubben är gammal" og evt. Thaulow's „Slesvig, vort elskede, omstridte land".

75. Og hør, I mine venner, p. 12.
(en liden sørgesang)
19, 3-3-3-3-3-3-3-3, abcbdefe.

Motiv: Ungersvend kommer hjem fra rejse og erfarer, at hans kæreste er død, hvorefter han skyder sig på hendes grav.

Kendes fra et par visebøger i DFS. Melodi optegnet af Grüner-Nielsen i Svinninge (Sjælland).

76. En ungersvend vilde sig lidt udspadsere, p. 35 a.
18 (el. 19?), 4-4-4-4-4-4, abcbdd.

Motiv: Ungersvend møder pige i lunden, søger forgæves at forføre hende, opsøger hende den næste dag og frier; hun har imidlertid erfaret, at han har et barn med en anden. Slutningen ulæselig.

I str. 14: Hold venskab med alle, gemenskab med få.

Lyrisk-episke kærlighedsviser.

77. Hør du, min søde pige, p. 40 a.
8, 3-3-3-3-3-3-3-3, abcbdefe.

Motiv: Pigen, hvis ven farer til søs, fristes af en anden, der lover hende guld og grønne skove, men hun afslår.

Form: Dialog.

Lyriske kærlighedsviser.

78. Jeg nu skrive vil en vise, p. 4.
(til en dejlig pige skøn).
7, 4-4-4-4-4-4-4-4, abcdefef.

Motiv: Fattig karl frier til en rig pige.

79. En vise vil jeg sjunge, p. 42 a.
(den er om kærlighed).
10, 3-3-3-3, abab, rep. af de to sidste linjer.

1. linje og versemålet som De fire købmænd og den dydige hustru, Schiør. p. 110.

Motiv: Hemmelig elskov røbes.

80. O Gud, hvad skal jeg gøre, p. 43 a.
10, 3-3-3-3-3-3-3-3, abcbdefe.

Motiv: Pige fra Sjælland har opsøgt kæresten i Jylland, men han vil ikke vide af hende. Hun beslutter at drukne sig og barnet i Elling Mølledam, så snart hun er færdig med at digte denne vise, og angiver datoen på denne „grusomme dag" som den 8. juli 1834.

Samme vise i DFS 1936/5 P. A. Clausens visebog 1861, „af Nysted". Her angives datoen for tragedien som den 8. juni 1836.

81. Et redeligt hjerte jeg haver til dig, p. 6.

4, 4-3-4-3-4-4-3, ababccd.

Motiv: Pigens elskovslængsel.

DFS: 1906/3 og 1906/6.

82. En lystig og frydefuld sommers tid, p. 8.

6, 4-3-4-3-4-4(2-2)-3 ababccb (uregm.).

Schiør. p. 147. Berggr. I nr. 106 har de første 5 str. (med talrige afvigelser) fra Dalby-Neder. DaStud 1951, p. 21 nederst.

83. Og elskelige pige, som høre vil på mig, p. 28 a.

8, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Under teksten: 1848.

Motiv: Pigen advarer sine medsøstre og fortæller sin historie.

84. Imens jeg kummerfuld omsvæver, p. 25 a.

14, 4-4-4-4, abab.

Over teksten: En ny vise, oversat den 10. juli i Jølstrup (d. v. s. Gjølstrup ved Hjørring).

Under teksten: Peder Nielsen 1839.

Motiv: Den besvegne pige, der har hele to børn med sin utro ven, forbander og „afmaler" ham under idelig påkaldelse af Vorherre.

85. Jeg haver en ven udi løndom udvalgt, p. 33 a.

4, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Karlens frieri.

86. Jeg går i tusind tanker, p. 15.

Motiv: Ungersvendens klage over falsk pige.

Visen har 6 str., hvoraf de tre første er trykt i ETK Gvif p. 291 og indledningens eks. 5. — Berggr. I (nr. 117) har også tre strofer, der lægges i munden på en pige. I Rosenbybogen (se nedenfor) (p. 41) er den ligeledes lagt i munden på en pige, og det samme er tilfældet i en

visebog fra Kjelst (Vestjyll.), der i øvrigt har en stærkt afvigende tekst. Arnholtz: Lille dansk sangleksikon p. 22, nr. 92.

87. En vise jeg nu vil skrive til, p. 34 a.
(og den jeg sender hen).

13, 4-3-4-3-4-3-4-3, ababcdcd.

Motiv: Karl skammer sin svigefulde kæreste ud og ender med at gå til gilde.

Berggr. I nr. 143 har 1. str. (varieret) samt en køn lyrisk str., der ikke kendes i nærværende form. Berggr. meddeler, at han har visen fra egnen ved Lemvig, og siger, at det er til denne vises melodi, H. C. Andersen digtede: Det gamle træ, o lad det stå.

88. Det mig smerter søde pige, p. 36.

4, 4-4-4-4-4-4-4-4, abcbdefe.

Motiv: Karl beder sin pige forblive tro, skønt de ikke må få hinanden.

89. En vise begynder, men den er kun kort, p. 39 c.

6, 4-4-4-4, aabb.

Over teksten: Mel: Nu vil jeg fortælle min skjæbning så tung. Denne melodi (og tekst) opt. på stålbånd af A. N. 1949 efter den 95-årige Mads Kjeldsen, Vittrup i Børglum.

Motiv: Ungersvends elskovsklage.

Satiriske strofer.

90. De gamle skibe og både p. 32 d.
de ere begroede med mos
De unge piger er kåde,
de lader sig gerne ligge hos,
og helst når man dem giver stunder,
da være sig gerne herunder
rige og fattige, store og små.

91. Min salig kone tror jeg vist, p. 46 d.
(sin lige har blandt koner ikke)

Det er sidste strofe af Lad dadle kvinderne, hvo vil, — fra det franske syngespil „Fruentimmerhaderen", oversat af N. T. Bruun, opf. første gang 1811. A. P. Berggreen (Sange fra det danske Huus- og Selskabsliv, 1871, II, 48) meddeler: Efter denne sang udbragtes i almindelighed damernes skål.

92. Når du blander stegt og stuvet kramsfugl, p. 22 b.
krebs og kollehoved, pølse, piber (peber?) og pistai (postej?),
flamske sild og flæsk og fløde,
kan du af så broget føde
vente sunde vædsker? Nej.
Skarpest galde maven brænder,
vinde tarmene udspænder
med højrøstet hurlumhej.
Se til dem der sildig æde,
renest blod og renest glæde
farve deres kinder ej.

Patriotiske viser.

93. Et muntert hurra nu for sømandens ven! p. 29 b.
Til rors står kong Kristian længe!
O, hvis han det hørte, han råbte igen:
Hurra for de tjærede drenge.

94. Vi alle dig elske, vor konning så bold, p. 36 b.
3 str.
Over teksten: Vi alle dig elske lyksalige fred (vort nr. 45).
Motiv: Fr. VI lovprises for sin fredsvilje.

95. Højt sig vor glæde hæver, p. 43 c.
8 str.
Over teksten: Mel. Vift stolt på Kodans bølge.
Motiv: Hyldest til Fr. VI i anledn. af hans 25 års regeringsjubilæum i 1833.

96. Kong Frederik den Sjette henslumred i fred, p. 46 a.
11 str.
Over teksten: Mel: Vi elske dig alle lyksalige fred (vort nr. 45).
Det er N. F. S. Grundtvigs: „Dansk Bonde-Vise om Kong Frederik den Sjette Høilovlig Ihukommelse", der kom i skillingstryk hos Quist, Kbh. 1840. De væsentligste afvigelser fra dette tryk er:
1. str. 3. vers lyder: Han gjorde end ikke en kat fortræd (mens Grundtvig siger: og alle småfugle, de sang derved). Efter 6. str. er der indskudt en strofe om skærtorsdagsslaget, som ikke findes i trykket.

97. Den tid, da jeg var stor og mægtig, p. 52 a.
13 str.
Over teksten: En smuk vise angående hertugen af Augustenborg.

13. str. er dannet frit efter Baggesen:

Så svandt, så svandt de glade hertugdage,
min ære, rigdom, lykke svandt med dem,
kun skam og skændsel har jeg nu tilbage,
jeg er en stakkels stymper uden hjem.

Skillingstryk se fx DFS 1906/3 Skæmteviser, nidviser (historiske).

98. I syvti år og fem år til, p. 55 a.

6, 4-4-4-4-4-4-4-4, aabbccdd.

Over teksten: A hår ingen roev.

Motiv: Gammel mand melder sig frivilligt til kamp mod de slesvigholstenske oprørere, men bliver afvist. Genner så sine sønner af sted. Drømmer til sidst, at han skyder prinsen af Nør.

Sproget er pseudojysk.

99. I skal det aldrig have, p. 59 a.
(vort kære lille Als).

6, 3-3-3-3, abab.

Over teksten: En ny vise med den bekendte melodi: Som man i skoven råber, eller: Hør hvor den tysker skryder.

Sml. Sie sollen ihn nicht haben (Den freien deutschen Rhein).

100. Omtrent en mil fra København, p. 63 a.

4, 4-3-4-3-4-3-4-3, ababcdcd.

Over teksten: De tre grever.

Motiv: Om Bernstorffstøtten på Lyngbyvej ved Gentofte.
Arnholtz: Lille dansk sangleksikon, p. 52, nr. 31.

101. Være fred med eder alle, p. 63 b.

6, 4-4-3-3-4-4, aabbcc.

Over teksten: Sang ved de danske kæmpers begravelse, som faldt den 2. april 1801.

Drikkeviser og selskabssange.

102. Pine I mig for at synge en vise, p. 27 a og 41 c.

7, 4-4-4-4-3-4-3-3, ababcdcd.

Motiv: Drik, dans, vær glad, skål for værtsfolkene.

103. For at være som man bør, p. 37 a.

Drikkevise af Jens Baggesen, iflg. Madsen-Stensgård: Folkets Sangbog nr. 373.

104. Hvor herligt at sidde i vennehuldt lag, p. 40 c og 37 b.
5, 4-4-4-4, aabb.

Motiv: Lad os drikke og være glade!

Iflg. Smuttan og Lille Manasse: „Helan går", Oslo 1928, sang man tidligere efter talen for forfædrene: „De gamle vi også vil komme ihu", hvilket er tredje str. af nærværende vise.

105. Druen vokser på vor klode. p. 37 c.

Drikkevise af E. Falsen. Berggr. XI², p. 83.

106. Dansens raske flok, p. 38 a.
3 str.

Over teksten: Mel.: Holmens faste stok.

Under teksten: „Skrevet til Peder Madsen, Rønneberg. Og underskrevet af skræder Lars Christjan Johannessen fra Jerslev".

Og derunder igen:
Vi begge tilsammen
i fryd og i gammen
den vise har skrevet
den dårlig er blevet.

Motiv: Som nr. 102.

107. Hvi rose I så vore fædre, p. 44 a.

Drikkevise af Rahbek. Berggr. XI², p. 57.

Nidviser.

108. Med forlov I skræddere, p. 29 a.
5 str.

ETK Skæmteviser nr. 74.

109. Vores piger udi denne by, p. 30 a.

Vores piger udi denne by,
de viser dem ret herlig,
når som man dem ser,
med bombanettes kapper,
silkebånd og sløjfer
de dem daglig klæde i.

Øreringe de jo have må,
silkeforklæd skal de have på,
om de en særk ej ejer,
det skal intet sejer,
den udvortes stads de have må.

Gode venner kan I vel forstå,
hvor vores piger de får stadsen fra.
De jo deres herre tjener,
tænk kuns, hvad jeg mener,
de af ham en god belønning får.

Gaderne skal være tør og rene,
når som de skal fremvise skoen pæn,
ja skoene de er omvendte,
det må vi bekende,
når vi ser til deres smukke ben.

Den pige som sin mødom haver tabt,
og et uægte barn haver haft,
hun her igen af nåde går omkring på gaden,
som en lilje før var set i pragt.

Gode venner, kommer og engang
til at formere denne korte sang,
hun bør ej forgættes,
hun bør ej udslettes,
hun opførte sig, så det var en skam.

Hendes titel jeg ej nævne vil,
men K kan sige mange deres navne,
K kan sige Kjesten,
K kan sige Kasper,
K kan sige Karens k . . . . klør.

Lignende viser, men ikke den samme, haves fra mange egne. (Se DFS 1906/3 nidviser).

110. Elsk mit barn hver ægtemage, p. 31 a.

6, 4-4-4-4-4, aabbb.

Over teksten: En Ny vise til sine pigebørn.

Motiv: Faderen opfordrer med obscønt ordvalg sin datter til at lade sig beligge af andre velhavere, ligesom hun allerede har ladet sig besvangre af herremanden (eller ridefogden).

111. Kom hid, mine venner alle, p. 32 a.

13, 3-3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Obscøn nidvise rettet mod en kone An Mari i Jetsmark Hedegård og hendes svoger Mattiis.

Diverse.

112. Denne bog det er min, p. 1.

Om denne og andre boghjemler, se: A. N.: „Nogle gamle besiddervers" i Vends. Tid. 30. 5. 49.

113. Peder Madsen er mit navn p. 1.
Gud til ære, mig til gavn,
i dåben er det mig given,
i livsens bog opskrevet.
(Af adel er jeg ikke)
men ærlig er jeg vist,
og ingen ved min lykke
uden den herre Krist.

Linjen i parentes er stærkt forskrevet, men skal vist forstås således. Verset findes andetsteds i Peder Madsens efterladte papirer.

114. Med et bedrøvet hjerte, p. 10.

9, 3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Sønnens klage over, at faderen sidder i fængsel på livstid. Han navngiver sig som Johannes Frederik Dids.

115. Jeg i adskillige skikkelser p. 22 b.
går om i laug og samlinger,
nu er jeg liden og nu er jeg høj,
nu er jeg lav, og nu er jeg drøj,
nu er jeg stål, og nu er jeg sten,
nu er jeg træ, og nu er jeg ben,
nu er jeg sølv og nu er jeg guld,
nu er jeg halv, og nu er jeg fuld,
i tvende parter skilles ad,
når lauget smage vil min mad.
Jeg stundom næsvis er og hvas,
mig tysken spørger: Was ist das?

Det er en snustobaksdåse.

116. Hejsa lystig en og hver p. 26 a.
som er her til stede!
Sorger og bekymringer
vige må for glæde.
Fastelavn det er jo nu,
kommer alle det ihu!
:|: Glædens gud os vinker! :|:

Katten man af tønden slog,
udi gamle dage.
Hovedet af gåsen drog,
måren stygt man plaged.
Somme steder se man vil,
denne skik er endnu til,
:|: men vi den forkaste :|:

Katten vil vi skænke fred,
gås og mår tillige,
slig en grusom lystighed
skal herefter vige.
Sådant dyreplageri
er jo kun et narreri
:|: og slet ingen glæde :|:

Derimod vi fryde vil
os med ridt til ringen,
thi det er et herligt spil,
sådan rundt om svingen
og når vi deraf er mæt,
danse vi os rigtig træt
:|: med de kære piger :|:

Puste dog imellem lidt,
så en vise synge,
snakke, spøge muntert, frit,
i fortrolig klynge,
banden og bagtalelse,
frækhed og letfærdighed
:|: skal fra os bandlyses :|:

Pigen vogte på sin dyd,
karlen på sin ære,
lasters fryd er ingen fryd,
de al fred fortære.
Uskyld er hver piges sir,
hver en yngling skjold og spir!
:|: Husker det, I unge! :|:

Ja vi glæde os da vil
i uskyldig gammen,
fryde os med leg og spil,
mens vi er tilsammen.
Takke glædens milde gud,
følge trolig pligtens bud,
:|: aldrig vil vi glemme :|:

Over teksten: Fastelavnsvise for almuen. Mel.: Komme hvo som komme kan etc.

Under teksten: Et forfattermærke, der består af et stort L plus 7 prikker. Endvidere: Denne vise tilhører mig Peder Madsen, Rønneberg, 1842.

„Måren stygt man plaged" hentyder til den fastelavnsskik, at børnene gik rundt i gårdene og tiggede æg ved at fremvise en død (eller halvdød) mår (eller ilder, ræv) og nu fordrede belønning.

117. Jeg med min harpe istemme vil, p. 39 a.
8, 4-3-4-3-4-3-4-3, abcbdefe.

Motiv: Blind spillemand ledes af sin datter; hun dør i hans arme.

118. Fortvilet er min tanker, p. 41 a.
9, 3-3-3-3-3-3-3-3-3, ababcdcd.

Motiv: Manden er forladt af hustru og datter og synger om sin kvide.

119. Jeg en sang her vil fremføre, p. 42 b.
(medens jeg har kraft dertil).
9, 4-4-4-4-4-4-4-4-4, ababccdd (uregm.).

Motiv: Ung kone dør i barselseng og kommer i himlen, hvorfra hun synger denne vise som en trøst og tak til de efterlevende.

120. Blækket var blakket p. 44 d.
og pennen var stakket,
og jeg skrev for fort,
for tiden var kort.

121. Jeg rask det har skreven p. 52 d.
for tiden var bleven
for mig alt for kort,
derfor skrev jeg fort.

Både dette og det foregående vers står nederst på sidste side af et firesidet blad (sammenfoldet ark) beskrevet med viser.

VISEBØGER FRA DET 19. ÅRH.s SIDSTE HALVDEL

Af de syv visebøger fra denne periode, som jeg har fundet og fået til låns, skal følgende omtales:

a. *Rosenbybogen*. Håndskreven visebog, pag. af mig 1—48, tilhører fru Marie Jensen, Rosenby pr. Dronninglund. Heri bl. a. den sjældne vise:

122. Og Anna hun ganger sig på kirkegården.
6, uregm.

Motiv: Anna føder barn i løn, dræber det og henrettes.

Sml. Skattegraveren VI 1886 nr. 607.

DFS: Efterkl. B. 97, 1906/12 (K. K. Thomsens visebog).

b. *Hjermitslevsamlingen*. Visebog bestående af skillingstryk, bilagt to blade med håndskrevne viser. Tilhører mig.

Indeholder et halvt hundrede viser, hvoraf nogle ufuldstændige. Omtales skal:

123. Nu har jeg været hos faderen din,
der hører til den gruppe viser, som i DgF er samlet under nr. 306, Utro Ridder. Mest minder den om formerne I, K, L og nogle svenske former, men er alligevel så forskellig fra disse, at jeg finder det rigtigst at aftrykke den:

Nu har jeg været hos Faderen din,
Og han sagde aldeles nei,
:|: Men kunde du ikke tage Lov af dig selv?
(T)il at reise af Landet med mig :|:

Ja gjerne saa kunde jeg tage Lov af mig selv
Til at reise af Landet med Dig,
:|: Men naar saa du kommer i fremmede Land
O, saa glemmer du snarligen mig :|:

Saa sandt som Jesu Christ paa Korset han led
Og han svigte ikke nogen Mand!
:|: Saa sandt skal jeg ikke min lille lille Ven,
Glemme dig ud i fremmede Land. :|:

Saa sadle han op sin Ganger saa Graa,
Og han satte skjøn Jomfru derpaa,
:|: Saa red de henad en tredive Mil
Før den Ungersvend han Hvile kunde faa :|:

Men da de var kommen i fremmede Land
Alt til Venner og Bekjendtningerne sin,
:|: Der fik han at se en skjønnere Jomfru,
Og han begjærede hendes Haand. :|:

Den Ungersvend tog frem sin røde Herkolin
og klappede Jomfruen paa Kinderne fin,
:|: Før du faaer en Ungersvend saa faur og saa fin
Før mister du Æren din :|:

Den Jomfru hun faldt ned paa bareste Knæ
Og gjorde til Herren en Bøn,
:|: At han maatte komme udi hendes Faders Gaard
og siden være baade halted og blind :|:

Min Hest den staaer sadlet i Guldet saa rød
Og Biselet af Sølv saa fin,
Og ikke saa kommer jeg udi din Faders Gaard
Og heller ikke bliver jeg halt og blind :|:

Da syv Aar de nu vare løben omkring,
da var Ungersvenden baade halt og blind;
:|: Da banked han paa Døren med sine Fingre smaa
Hjertens Jomfru, ak luk mig da ind :|:

Stat op, stat op, mine Sønner to
Og giver Eders Fader et Glas Vand,
:|: Jeg husker den Dag, som det var udi Gaar,
Da han sveg mig i fremmede Land :|:

Stat op, stat op, mine Sønner to
Og giver Eders Fader et Glas Vin,
:|: Jeg husker den Dag som det var udi Gaar,
da han sveg Allerkjæresten sin :|:

Stat op, stat op, mine Sønner to,
Og giver Eders Fader et Stykke Brød,
:|: Jeg husker den Dag som det var udi Gaar,
da Du led hverken Hunger eller Nød :|:

Hendes Fader stod ikke langt derfra,
Og han hørte sin Datters Ord,
:|: Da drog han ud sit blanke Guld-Sværd
Og hug Ungersvends Hoved til Jord :|:

Hendes Fader tog dette Hoved i Haand
Og han kasted det i Jomfruens Skjød,
:|: Har Du nogensinde elsket denne Mand,
Da begræde du viist hannems Død :|:

Skillingstrykket er på 4 sider. Titel: 2 smukke Viser, udgivet af Andreas Sørensen. „Nu har jeg været hos Faderen din" står som nr. 1, og derefter følger: „Når jeg tænker på de svundne Dage". Nederst på 4. side: Trykt i Thisted Amtsbogtrykkeri.

Ridderen opfattes som en forfører, der håner sit offer (på samme måde som han opfattes i de ældste opskrifter, se DgF V² p. 250), men str. 6 findes ikke i DgFs tekster og er måske forvansket. Skal det tages efter ordlyden, er det en næsten for raffineret ondskab, han udviser. Snarere må man antage, at der foran str. 6 er bortfaldet en str., hvori pigen beklager sig, og at den „klappen på kind", der omtales, har været af ret voldsom art.

Hvad betyder Herkolin? Ordet synes ikke at findes hverken i danske eller svenske ordbøger.

c. *Vennebjerg møllebog.* Notesbog omfattende bl. a. husråd, dagbog for tiden 1. 1. 1849—febr. 1852 (skriveren deltog i felttogene 1849 og 1850) samt en del viser og vers. Skriveren er møller i Vennebjerg Poul Nielsen (1818—1882). Bogen ejes af hans søn Niels Chr. Poulsen, der endnu driver møllen i Vennebjerg.

Følgende to strofer, der i bogen er sammenskrevet til een, skal anføres:

124. Døden til mølleren.

Hør møller, stem nu kværn og stene,
slæng nu din toldkop fra dig væk.
Nu skal du hvile dine bene
og aldrig bære nogen sæk.
Men har du toldet redelig,
ro du og kan vente dig.

Men har du sækkene ransaget,
og ni for fem har fået i told,
og ej din ret med koppen taget,
men der i stedet brugt et sold,
da vil du vistnok komme til
at tolde når du nødig vil.

Under teksten: Vennebjerg, den 6. April 1862. Af Frederik Andersen.

Motivet er jo velkendt fra „dødedansen", men udformningen her har ikke nogen forbindelse med „Den gamle danske dødedans", som den fremtræder i Meyers udgave fra 1896.